

УДК 81'42:821.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.3.15>**ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ В. ТЕВІСА «ХІД КОРОЛЕВИ»****LEXICAL PECULIARITIES OF W. TREVIS'S NOVEL "THE QUEEN'S GAMBIT"****Продан О.П.,***orcid.org/0009-0006-8447-0051**незалежна дослідниця*

У статті здійснено комплексний аналіз лексичних особливостей авторського дискурсу роману В. Тевіса «Хід королеви». Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до вивчення художніх текстів масової культури, які поєднують естетичну, інтелектуальну та соціокультурну складові й формують нові моделі мовної репрезентації дійсності. Особливу увагу приділено ролі лексики у відтворенні психологічного стану персонажів, специфіки професійного мислення та історико-культурного контексту епохи.

Метою статті є виявлення та системний опис лексичних характеристик авторського дискурсу В. Тевіса на матеріалі роману «Хід королеви». Для досягнення поставленої мети використано методи суцільної вибірки, контекстуального та кількісного аналізу, елементи дискурсивного та функціонально-стилістичного підходів.

У ході дослідження встановлено, що лексична організація роману характеризується домінуванням функціональної літературно-книжної лексики, зумовленої тематикою шахів, яка формує концептуальне ядро твору та відображає інтелектуальний світ головної героїні. Значне місце посідає також загальнолітературна книжна лексика, представлена переважно запозиченнями латинського та французького походження, що забезпечують абстрактність і узагальненість викладу. Загальнолітературна розмовна лексика виконує експресивну функцію, передаючи напружені емоційні стани персонажів, тоді як нелітературна розмовна лексика використовується обмежено й слугує засобом соціально-характерологічної типізації.

Результати дослідження підтверджують, що поєднання термінологічної, нейтральної та експресивно забарвленої лексики є визначальною рисою індивідуального стилю В. Тевіса та важливим чинником смислової цілісності роману. Встановлено, що лексичні засоби виконують не лише номінативну, а й концептотворчу функцію, беручи участь у формуванні ключових смислів твору та організації його внутрішньої структури, а також забезпечують динамічну взаємодію між раціональним і емоційним компонентами художнього мовлення. Практичне значення статті полягає в можливості використання отриманих висновків у викладанні стилістики, лексикології та аналізу художнього тексту, а також у подальших дослідженнях авторського дискурсу сучасної англійської літератури.

Ключові слова: авторський дискурс, лексичні особливості, функціональна лексика, художній текст, сучасна англійська проза.

The article presents a comprehensive analysis of the lexical features of the authorial discourse in Walter Tevis's novel *The Queen's Gambit*. The relevance of the study is determined by the growing interest of contemporary linguistics in fictional texts of popular culture that combine aesthetic, intellectual, and sociocultural dimensions and introduce new models of linguistic representation of reality. Special attention is paid to the role of lexis in portraying the psychological states of characters, the specificity of professional thinking, and the historical and cultural context of the depicted period.

The aim of the article is to identify and provide a systematic description of the lexical characteristics of Walter Tevis's authorial discourse as exemplified by *The Queen's Gambit*. The research employs methods of continuous sampling, contextual and quantitative analysis, as well as elements of discourse and functional-stylistic approaches.

The findings demonstrate that the lexical structure of the novel is characterized by the dominance of functional bookish lexis, primarily represented by chess terminology, which constitutes the conceptual core of the narrative and reflects the intellectual worldview of the protagonist. A significant role is also played by general literary bookish vocabulary, largely consisting of borrowings of Latin and French origin, which contribute to the abstract and generalized manner of narration. General literary colloquial lexis performs an expressive function, conveying intense emotional states of the characters, whereas non-literary colloquial vocabulary is used sparingly and serves as a means of social and characterological differentiation.

The results of the study confirm that the interaction of terminological, neutral, and emotionally coloured lexis is a defining feature of Tevis's individual style and an essential factor in maintaining the semantic integrity of the novel. The practical value of the article lies in the possibility of applying its findings in courses on stylistics, lexicology, and literary text analysis, as well as in further research into the authorial discourse of contemporary English-language fiction.

Key words: author's discourse, lexical features, functional vocabulary, literary text, contemporary English fiction.

Постановка проблеми. Статтю присвячено комплексному аналізу лексичної організації авторського дискурсу роману В. Тевіса «Хід королеви». У центрі уваги перебувають різні шари лексики – від загальнолітературної книжної до нелітературної розмовної, а також функ-

ціональні різновиди лексики, зумовлені тематикою твору.

Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом сучасної лінгвістики до вивчення індивідуально-авторського дискурсу в художніх текстах масової культури, зокрема

тих, що отримали широку рецепцію завдяки екранізаціям та глобальним медіаплатформам. Опублікований у 1983 році, роман В. Тевіса «Хід королеви» (*The Queen's Gambit*) швидко набув широкої популярності завдяки актуалізації низки соціально значущих проблем, зокрема питань фемінізму, подолання різних форм залежності та становища темношкірого населення Сполучених Штатів Америки. У 2020 році твір став сприйматися по-новому у зв'язку з його екранізацією, здійсненою одним із провідних стрімінгових сервісів – Netflix. Саме в цьому романі автор демонструє виняткову майстерність у змалюванні шахових партій, що неодноразово відзначалося як літературними критиками, так і титулованими гросмейстерами.

Творчими орієнтирами для письменника стали видатні шахісти, зокрема Роберт Фішер, а фахове редагування шахового матеріалу здійснювалося за участі гросмейстера Брюса Пандольфіні. Така співпраця, за оцінками дослідників і практиків, сприяла зростанню зацікавленості грою в шахи серед широкої аудиторії. Окрім того, у романі порушується універсальна проблема геніальності, невід'ємно пов'язана з переживанням самотності. Жанрово твір характеризується як синкретичний, оскільки поєднує риси психологічного трилера та роману виховання, що ускладнює його однозначну класифікацію.

Дослідження лексичних особливостей цього твору дозволяє поглибити уявлення про механізми мовної репрезентації спеціалізованих сфер знання (шахи, медицина, математика) в художньому дискурсі та про способи поєднання термінологічної й емоційно-експресивної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження спирається на праці вітчизняних і зарубіжних учених, які вивчали проблеми авторського дискурсу, стилістики художнього тексту та лексичної стратифікації, зокрема О. Селіванової, В. Карасика, Т. ван Дейка, М. Холлідея, а також дослідників художньої мови сучасної англійської прози. Так, Іванова А. О., Кішко О. В., Данилич Я. В. (2023) аналізували жанрову специфіку виховного роману в перекладі на матеріалі україномовного перекладу роману «Хід Королеви»), А.В. Головня, А.В. Щербина, Л.О. Гастинщикова досліджували соціокультурний аспект перекладу кінодискурсу на матеріалі серіалу «Ферзневий гамбіт» на платформі Netflix. О. П. Продан (2022) вивчала реалізацію стилістичних засобів у ньому.

Із наведених прикладів бачимо, що аналіз лексичних особливостей авторського дискурсу

В. Тевіса ще не проводився, що становитиме новизну нашого дослідження, надаючи нам тим самим широкі перспективи розвідок у цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення та системний опис лексичних особливостей авторського дискурсу В. Тевіса в романі «Хід королеви».

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: проаналізувати основні лексичні шари тексту; провести кількісний аналіз отриманих даних.

Об'єктом дослідження є авторський дискурс В. Тевіса, а предметом – лексичні особливості його художнього мовлення. Матеріалом слугує текст роману «Хід королеви» загальним обсягом 101 627 слововживань.

Виклад основного матеріалу. У межах аналізу встановлено, що в романі домінує загальнолітературна книжна лексика, яка забезпечує нейтрально-описову й інтелектуалізовану тональність оповіді. Так, у результаті проведеного аналізу встановлено, що в романі домінує загальна літературно-книжна лексика, яка представлена 117 різними лексемами у 244 слововживаннях, до якої належать, зокрема, такі одиниці: *abyss* (1), *adjourn(ment)* (13), *annihilate* (1), *chaperone* (1), *dexterity* (2), *innocuous* (1), *luminous* (1), *omnipresent* (1), *precocity* (1), *voracious* (1), тощо.

Аналіз морфологічної структури наведених лексем, зокрема наявність характерних суфіксів (*-tion*, *-ance*, *-age*, *-ous* тощо), свідчить про те, що більшість із них є запозиченнями з латинської або французької мов. Розглянемо приклад етимологічного аналізу однієї з таких одиниць.

ferocious – “1640s, from Latin *ferocis*, oblique case of *ferox* ‘fierce, wild-looking,’ from *ferus* ‘wild’ + *-ox* (genitive *-ocis*), a suffix meaning ‘looking or appearing’” [4].

З наведеного словникового опису випливає, що ця лексема має латинське походження.

“It was three in the afternoon, and the sun was **ferocious**” [5].

Звернемося до аналізу наступної лексеми:

man(o)euvre – “‘planned movement of troops or warship,’ 1757, from French *manoeuvre* ‘manipulation, maneuver,’ from Old French *manovre* ‘manual labor’ (13c.), from Medieval Latin *manuopera* (source of Spanish *maniobra*, Italian *manovra*), from *manuoperare* ‘work with the hands,’ from Latin *manu operari*, from *manu*, ablative of *manus* ‘hand’ + *operari* ‘to work, operate’” [4].

Зазначена лексема увійшла до англійської мови опосередковано через французьку, хоча її

первинним джерелом були середньовічна та класична латина.

*“She shrugged and played pawn to queen’s bishop four, trusting the formal **maneuvers** of the Sicilian to keep her steady until she got into the game”* [5].

Отже, загальна літературно-книжна лексика в романі репрезентована значною кількістю різноманітних одиниць, що виконують важливу стилістичну та смислотворчу функції.

Далі звернемося до аналізу прошарку функціональної лексики.

У ході дослідження було виявлено, що шахова тематика роману зумовлює активне використання спеціальної термінології. Загалом зафіксовано 22 термінологічні лексеми у 1534 слововживаннях, пов’язані зі сферою шахів, зокрема: *bishop* (6), *board* (309), *checkerboard* (1), *checkmate* (6), *chessboard* (41), *fianchetto* (2), *gambit* (24), *grandmaster* (30), *king* (220), *knight* (14), *master* (20), *pawn* (350), *piece* (169), *queen* (251).

Як засвідчують кількісні показники, найчастотнішими є базові шахові терміни, що позначають фігури та ігрову дошку, що цілком узгоджується з назвою твору – «Хід королеви» (“Queen’s gambit”).

Наведемо приклади контекстуального використання зазначених термінів:

*“She blinked and looked at the dark ceiling overhead and forced herself to see the **chessboard** with its green and white squares. Then she put the **pieces** on their home squares: **rook, knight, bishop, queen, king, and the row of pawns** in front of them”* [5].

Як видно з наведених прикладів, текст роману є насиченим шаховою термінологією, причому в окремих реченнях концентрується значна кількість відповідних одиниць.

Поряд із шаховими термінами активно функціонують медичні терміни (13 лексем у 40 слововживаннях), що переважно пов’язані із залежністю головної героїні від алкоголю та транквілізаторів: *abdomen* (5), *agonizing* (1), *alcoholic* (2), *cerebral* (2), *deoxycibonucleic acid* (1), *hepatitis* (2), *mononucleosis* (1), *tranquilizers* (21). Наприклад:

*“Mrs. Wheatley’s dresses still hung in the closets and a half bottle of her **tranquilizers** was still on the nightstand by the unmade bed”* [5].

Окрім цього, зафіксовано використання математичної термінології (6 лексем у 27 слововживаннях), що зумовлено застосуванням головною героїнею математичного аналізу та геометричного мислення під час гри: *binomial* (4), *decimated* (2), *diagonal* (17), *hypotenuse* (1), *theorem* (1). Наприклад:

*“This week,” Mrs. MacArthur said, “we will begin to study the **binomial theorem**. Does anyone know what a **binomial** is?”* [5].

*“It was time to fight back. If she moved the knight on the left... No. If she opened the long **diagonal** for her white bishop... That was it. She pushed the pawn up, and the bishop’s power was tripled”* [5].

Таким чином, спеціальна термінологія становить одну з визначальних ознак лексичної структури досліджуваного роману.

Окремої уваги заслуговує використання варваризмів (20 лексем у 24 слововживаннях): *barette* (фр.) – *hairslide*, *bizarre* (ім.) – *weird*, *vinegrette* (фр.) – *condiment*, *Budweiser* (нім.) – *type of beer*, *guillotine* (фр.) – *machine for beheading*, *harlequin* (фр.) – *clown*, *kibitzer* (ісп.) – *spectator*, *Parisienne* (фр.) – *Parisian*, *rebozo* (ісп.) – *a long woven scarf*, *torero* (ісп.) – *professional bull-fighter*, *wunderkind* (нім.) – *child prodigy*. Наприклад:

*“The article called her a “**Wunderkind**”*” [5].

Інші підвиди функціональної літературно-книжної лексики в романі не зафіксовано. Попри відносно невелику кількість лексем цієї групи (61 одиниця), за показником частотності вживання вони істотно перевищують загальну літературно-книжну лексику (1625 проти 224 слововживань відповідно), що пояснюється частотним використанням назв шахових фігур.

Із огляду на емоційно насичений сюжет роману, у тексті широко представлені лексеми, що виконують функцію емоційного підсилення значення. Загалом зафіксовано 84 одиниці у 617 слововживаннях, зокрема: *abuse* (1) *agonizingly* (1), *anger* (10), *angry* (15), *annoyed* (13), *authoritative* (1), *awesome* (1), *awful* (3), *awkward* (11), *beautiful* (35), *brilliant* (5), *bored* (10), *calm* (13), *confused* (1), *crazy* (7), *delicately* (2), *disastrous* (1), *doggedly* (3), *ecstatic* (1), *embarrassed* (19), *enthusiastically* (2), *exulted* (4), *fervently* (3), *frightened* (30), *frustration* (3), *grimly* (8), *handsome* (7), *hate* (7), *hesitate* (30), *hopeless* (6), *horror* (2), *hostile* (2), *humiliation* (11), *impassive* (8), *impeccably* (6), *imperturbable* (2), *impossible* (6), *imcomunicable* (1), *incredulous* (3), *infuriating* (6), *intolerable* (1), *maddening* (3), *meaningless* (4), *merciless* (3), *overwhelmed* (2), *paranoia* (1), *sacrifice* (24), *shout* (24), *tense* (8), *terribly* (13), *terrified* (11), *threat* (46), *uninteresting* (1), *unsympathetic* (1), *untrustworthy* (1), *violent* (1), *weak* (23), *wicked* (1).

Аналіз наведеного матеріалу засвідчує, що переважна більшість цих лексем репрезентує негативні емоції та психологічні стани, часто утворені за допомогою негативних префіксів (*im-*, *in-*, *un-*) та суфікса *-less*. Лише 11 одиниць,

зокрема *awesome* (1), *beautiful* (35), *brilliant* (5), *delicately* (2), *delighted* (2), *enthusiastically* (2), *exasperated* (1), *excited* (1), *handsome* (7), *happy* (5), *interest* (21), *pleasant* (24), мають позитивну оцінну семантику.

Найчастотнішими одиницями з позитивним значенням є *beautiful* (35), *pleasant* (24) та *interest* (21), тоді як серед негативно маркованих переважають *frightened* (30), *shout* (24), *weak* (23), *bad* (21), *embarrassed* (19), *angry* (15), *annoyed* (13), *anger* (10).

Наведемо приклади їх функціонування в контексті:

“As they filed out the door into a carpeted hallway, Luchenko stopped for a moment and turned to her. “I’m **delighted** you are here,” he said” [5].

“She was **ferociously** hungry. She sat on the edge of the bed a minute, blinking. She got up and pushed open the kitchen door” [5].

Отже, роман характеризується значною кількістю лексем на позначення почуттів та емоцій, переважно негативного характеру, що зумовлено драматичною напруженістю сюжету.

Нелітературна розмовна лексика властива передусім мовленню персонажів із дитячого будинку, зокрема подруги Бет – Джолін. Передусім розглянемо знижену ненормативну лексику.

Просторічні одиниці представлені 13 лексемами у 36 слововживаннях: *boobs* (1) – *breast*, *diddling* (1) – *fraud*, *drab* (3) – *boring*, *dummy* (1) – *dork*, *simpleton*, *foul* (2) – *dirty*, *gruff* (3) – *unfriendly*, *holler* (2) – *shout*, *honey* (16) – *dear*, *jag* (2) – *repeat*, *nigger* (2) – *Afro-American*, *prig* (1) – *better than others*, *prissy* (1) – *correct*, *zap* (1) – *kill*.

Наведемо приклад їх уживання:

“She fell silent again. “What they want is an imported **nigger** to stay even with the times” [5].

До лайливої лексики належить обмежена кількість одиниць (8 лексем): *ass* (10), *asshole* (3), *bastard* (3), *bitch* (8), *damn* (13), *dick* (1), *goddamn* (3), *shit* (12). Наприклад:

“Jolene shook her head. “**Beats the shit out of me**”” [5].

Нецензурна лексика також не є типовою для мовлення персонажів роману й представлена лише 4 одиницями: *cocksucker* (4), *cunt* (2), *fucking* (12), *motherfucker* (1). Наприклад:

“I was scared of all of ‘em,” Jolene said. “**Motherfuckers**” [5].

Таким чином, ненормативна лексика в романі представлена обмежено й виконує переважно характерологічну та стилістично марковану функцію.

Дослідивши усі наявні шари лексики в авторському дискурсі В. Тевіса на матеріалі роману «Хід королеви», можемо провести порівняльний аналіз її використання, узагальнивши отримані дані у таблиці 1.

Із таблиці 1 видно, що найбільше використано функціональної літературно-книжної лексики (1625 слововживань 61 одиниці), серед якої за вживанням переважають шахові терміни (1534 слововживання). На другому місці загальна літературно-розмовна лексика (617 слововживань 84 одиниць). Третє місце посідає загальна літературно-книжна лексика у кількості 224 слововживання 117 одиниць.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз засвідчив, що лексична організація роману В. Тевіса

Таблиця 1

Кількісні показники лексичних особливостей у романі У. Тевіса «Хід королеви»

Вид лексики	Підвиди лексики	Кількість лексем	Кількість слововживань
Загальна літературно-книжна	книжна	117	224
Функціональна літературно-книжна	шахові терміни	22	1534
	медичні терміни	13	40
	сфера математики	6	27
	варваризми	20	24
		61	1625
Загально-літературна розмовна	емоційні підсилювачі значення	84	617
Нелітературна розмовна	просторіччя	12	36
	лайлива	8	53
	нецензурна	4	19
		24	108

«Хід королеви» є багаторівневою та функціонально зумовленою, а взаємодія різних шарів лексики відіграє ключову роль у формуванні індивідуально-авторського стилю письменника. Домінування функціональної літературно-книжної лексики, насамперед шахової термінології, визначає концептуальне ядро твору та відображає специфіку інтелектуального мислення головної героїні. Поєднання термінологічної, загальнолітературної книжної та експресивно забарвленої розмовної лексики забезпечує смислову цілісність тексту, сприяє глибшому розкриттю психологічних образів персонажів і відтворенню соціокультурного контексту зображуваної епохи. Обмежене, але стилістично вмотивоване використання неліте-

ратурної розмовної лексики слугує додатковим засобом характеристики персонажів і підкреслює соціальну диференціацію мовлення.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленому вивченні авторського дискурсу В. Тевіса в зіставному аспекті, зокрема шляхом порівняння лексико-стилістичних особливостей роману «Хід королеви» з іншими творами письменника або з художніми текстами сучасних англомовних авторів подібної жанрової спрямованості. Окремий науковий інтерес становить аналіз перекладацьких стратегій відтворення спеціальної та експресивної лексики в іншомовних версіях роману, а також дослідження трансформацій авторського дискурсу в умовах екранізації та міжмедійної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головня А.В., Щербина А.В., Гастинщикова Л.О. Переклад кінодискурсу на матеріалі серіалу «Ферзневий гамбіт» на платформі Netflix: соціокультурний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72), № 2, ч. 2. С. 5–12.
2. Іванова А. О., Кішко О. В., Данилич Я. В. Жанрова специфіка виховного роману в перекладі (на матеріалі україномовного перекладу роману В. Тевіса «Хід Королеви»). *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 31. С. 122-125.
3. Продан О. Стилістичні особливості роману У. Тевіса «Хід Королеви». *Магістерські студії*. Випуск 3. 2022. С. 175 – 183.
4. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>
5. Tevis W. *The Queen`s Gambit*. RosettaBooks, 2014. 291 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026